DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-06-09-21 **Pages: 162-169**

Oriental Journal of Social Sciences

SUPPORT SCIENCE

ORIENTAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

journal homepage:
https://www.supportscience.uz/index.php/ojss

POLITICIZATION OF THE RELIGIOUS FACTOR IN GERMANY: ON THE EXAMPLE OF THE ACTIVITIES OF POLITICAL PARTIES AND STATE INSTITUTIONS

Aziza Rustamovna Nosirova
Department of Religious Studies and Comparative Study of World Religions, UNESCO International Islamic Studies Academy of Uzbekistan
PhD in History, Acting Associate Professor
Email: anosirova003@gmail.com
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Religious factor, politicization, religious xenophobia, political parties, state institutions, migration processes, principle of secularism, political discourse, social conflicts.

Received: 15.09.26
Accepted: 16.09.26
Published: 17.09.26

Abstract: In this article, the processes of politicization of the religious factor within the framework of political processes and institutional practice in modern Germany are analyzed in general nazagiu and practical terms. The study examines the attitude of the leading political forces in the country to migration and religious diversity, the mechanisms of managing socio-political conflicts while maintaining the principle of secularism of state institutions. There has also been scholarly coverage of the growing number of religious xenophobic manifestations in society and their tendencies to influence political discourse as well as electoral processes.

GERMANIYADA DINIY OMILNING SIYOSIYLASHUVI: SIYOSIY PARTIYALAR VA DAVLAT INSTITUTLARI FAOLIYATI MISOLIDA

Aziza Rustamovna Nosirova
O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi “Dinshunoslik va jahon dinlarini qiyosiy o‘rganish UNESCO” kafedrasi tarix fanlari (PhD), dotsent v.b.
Email: anosirova003@gmail.com
Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Diniy omil, siyosiylashuv, diniy ksenofobiya, siyosiy partiyalar, davlat institutlari, migratsiya jarayonlari, dunyoviylik tamoyili, siyosiy diskurs, ijtimoiy ziddiyatlar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy Germaniyada diniy omilning siyosiy jarayonlar va institutsional amaliyot doirasida siyosiylashuv jarayonlari umumiy nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda mamlakatdagi yetakchi siyosiy kuchlarning migratsiya va diniy xilma-xillikka munosabati, davlat institutlarining dunyoviylik tamoyilini saqlagan holda ijtimoiy-siyosiy ziddiyatlarni boshqarish mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, jamiyatda diniy ksenofbiya ko‘rinishlarining kuchayishi va ularning siyosiy diskursga hamda saylov jarayonlariga ta’sir ko‘rsatish tendensiyalari ilmiy asosda yoritilgan.

ПОЛИТИЗАЦИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ФАКТОРА В ГЕРМАНИИ: НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ

Азиза Рустамовна Носирова
Кафедра «Религиоведение и сравнительное изучение мировых религий ЮНЕСКО»
Международная исламская академия Узбекистана
PhD по историческим наукам, исполняющая обязанности доцента
Email: anosirova003@gmail.com
Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Религиозный фактор, политизация, религиозная ксенофобия, политические партии, государственные институты, миграционные процессы, принцип светскости, политический дискурс, социальные конфликты.

Аннотация: В данной статье процессы политизации религиозного фактора в рамках политических процессов и институциональной практики в современной Германии анализируются в общенаучном и практическом плане. В исследовании рассматривается отношение ведущих политических сил страны к миграции и религиозному многообразию, механизмы управления социально-политическими конфликтами при сохранении принципа светскости государственных институтов. Ученые также освещали растущее число проявлений религиозной ксенофобии в обществе и их тенденции влиять на политический дискурс, а также на избирательные процессы.

Kirish. Yevropa qit’asida migratsiya jarayonlarining aynan XX-XXI asrlarga kelib keng ko‘lam kasb etishi holatlari kuzatilmoqda. Bu esa, bir qancha omillarni o‘z ichiga oladi. Ushbu paragrafda aynan shu jihatlarni tahlil qilishga e’tibor qaratish ko‘zda tutilgan. Migratsiya

to‘lqinining ortishi bir yerda turli dunyoqarash vakillarining ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etishiga zamin yaratdi. Bunda madaniyatlar, tajribalar almashinuvi kabi ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, islamofobiya, ksenofobiya kabi fobiya turlarining kuchayishiga va namoyon bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda.

Migratsiya mamlakatlar, mintaqalar va hatto butun qit’alarning qiyofasini sezilarli darajada o‘zgartiradi. Kechagina odatda monoetnik deb hisoblangan ko‘plab jamiyatlar endi sezilarli etnik xilma-xillik bilan ajralib turmoqda. So‘nggi o‘n yilliklarda sezilarli etnik o‘zgarishlarni boshidan kechirgan zamonaviy Yevropa ham bundan mustasno emas.

Bu tendensiya kelajakda ham davom etishi mumkin, bu esa immigrantlar va etnik ozchiliklarni qabul qiluvchi jamiyatlarga integratsiya qilishning an’anaviy strategiyalarini qayta ko‘rib chiqishni va ularning moslashuvi uchun yangi mexanizmlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Metodlar. Mazkur tadqiqotda Germaniya va Fransiyada diniy omilning siyosiylashuvi hamda ksenofobiyaning namoyon bo‘lish xususiyatlari qiyosiy va kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologik asosini qiyosiy tahlil, tarixiylik, institutsional tahlil, keys-stadi (case study), siyosiy-diskurs tahlili hamda tizimli yondashuv metodlari tashkil etadi.

Qiyosiy tahlil metodi orqali Germaniya va Fransiyaning davlat–din munosabatlari modeli, sekulyarizm tamoyillari, migratsiya siyosati hamda diniy erkinlikni ta’minlash mexanizmlarining o‘ziga xos jihatlari o‘zaro taqqoslandi. Tarixiylik metodi yordamida mazkur davlatlarda diniy omilning siyosiylashuviga ta’sir ko‘rsatgan tarixiy jarayonlar, migratsiya to‘lqinlari va ijtimoiy-siyosiy transformatsiyalar tahlil qilindi.

Institutsional tahlil asosida davlat hokimiyati organlari, siyosiy partiyalar, diniy tashkilotlar hamda fuqarolik jamiyati institutlarining diniy munosabatlarni tartibga solish va ksenofobiyaning oldini olishdagi o‘rni baholandi. Keys-tahlil usulidan foydalanish orqali Germaniya va Fransiyada diniy ramzlarga oid huquqiy bahslar, migratsiya inqirozi, ekstremizmga qarshi siyosat hamda diniy ksenofobiya bilan bog‘liq muhim voqealar ilmiy tahlil qilindi.

Shuningdek, siyosiy-diskurs tahlili asosida davlat rahbarlari, siyosiy partiyalar va ommaviy axborot vositalarida din, migratsiya va milliy xavfsizlikka oid siyosiy ritorikaning ksenofobik kayfiyatlar shakllanishiga ta’siri o‘rganildi. Tizimli yondashuv esa diniy omil, migratsiya jarayonlari, milliy identiklik, xavfsizlik siyosati va ksenofobiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni yaxlit ijtimoiy-siyosiy tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning nazariy asosini din sotsiologiyasi, siyosiy dinshunoslik, sekulyarizm nazariyasi, ijtimoiy identiklik nazariyasi hamda migratsiya tadqiqotlari doirasidagi xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari tashkil etadi. Tahlil jarayonida xalqaro tashkilotlar

hisobotlari, Germaniya va Fransiyaning normativ-huquqiy hujjatlari, rasmiy statistik ma’lumotlari, ilmiy adabiyotlar hamda zamonaviy tadqiqotlar qiyosiy manbashunoslik asosida o‘rganildi.

Natijalar. Birgina Germaniya Federativ Respublikasida migratsiya jarayonlarining tarixiy bosqichlarini keltirish o‘rinli. Germaniya immigrantlar mamlakatidan butun dunyodan millionlab migrantlarni qabul qiluvchi millatga aylanishi uchun murakkab yo‘lni bosib o‘tdi. Mehnat migratsiyasining birinchi muhim to‘lqini 1950-yillarda, iqtisodiy mo‘jiza (Wirtschaftswunder) ishchi kuchiga juda katta ehtiyoj tug‘dirgan paytda boshlandi. 1955-yilda Italiya bilan mehmon ishchilar to‘g‘risidagi birinchi shartnoma (Gastarbeiter) imzolandi, undan keyin Turkiya, Yugoslaviya va boshqa davlatlar bilan shartnomalar imzolandi. 1973-yilga kelib, Germaniyada taxminan 2,6 million chet ellik ishlayotgan edi. Dastlab, ishchilar uyga qaytishi tahmin qilingan edi, ammo ko‘pchilik qolib, ko‘p madaniyatli jamiyat rivojlanishi uchun poydevor yaratildi.

1989-yilda Berlin devorining qulashi va keyinchalik Germaniyaning birlashishi migratsiyaning yangi to‘lqiniga - sobiq Sovet Ittifoqidan etnik nemislarning ko‘chirilishiga olib keldi. 1990-yillarda Germaniya bu immigrantlarning taxminan 2,2 millionini qabul qildi va ularga Germaniya fuqaroligini berdi.

Keyingi burilish nuqtasi 2015-yilda bo‘lib o‘tdi, o‘shanda kansler Angela Merkel mashhur “Wir schaffen das” (“Biz buni uddalay olamiz”) iborasini e’lon qildi va asosan Suriya, Afg‘oniston va Iroqdan kelgan bir milliondan ortiq qochqinlar uchun eshik ochdi. Bu harakat integratsiya haqida katta munozaralarga sabab bo‘ldi va Germaniya jamiyatida multikulturalizm tushunchasini o‘zgartirdi.

Federal statistika boshqarmasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda taxminan 22 milliondan ortiq nemis aholisi migratsiya bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi (Migrationshintergrund) ya’ni - chet ellik yoki kamida bitta chet ellik ota-onadan tug‘ilgan hisoblanadi.

Migratsiya ko‘rsatkichlarining ortishi globallashuv jarayonlarining yangi ko‘rinish kasb etishi bilan bog‘liq. Globallashuv - nafaqat ishlab chiqarish bilan bog‘liq ishchi kuchi balki, xizmat ko‘rsatishning yangi tartib, tamoyillarini keltirib chiqarmoqda. Mutaxassis olim E. Giddensning so‘zlariga ko‘ra, Internetning tarqalishi va globallashuvning tezlashishi tufayli odamlar bugungi kunda yaqinda mavjud bo‘lganlardan farqli ravishda o‘zgacha ijtimoiy va texnologik tizimda yashamoqdalar. “Men bu tizimni katta imkoniyatlar va katta xavf jamiyati deb atayman. Qisman bizning yangi global o‘zaro bog‘liqligimiz tufayli, ilmiy va texnologik innovatsiyalarning umumiy darajasining oshishi tufayli hayotimizdagi imkoniyatlar va xavflar

endi avvalgidan ham ko‘proq chambarchas bog‘liq. Biz bu imkoniyatlar va xavflar qanday muvozanatlanishini aniq bashorat qila olmaymiz” [1:240].

So‘nggi yillarda Germaniyaning G‘arbiy qismida ksenofobik bayonotlarni qo‘llab-quvvatlash sezilarli darajada oshdi. Bu Leypsig universiteti qoshidagi Elza Frankel-Brunsvik instituti tomonidan Berlinda taqdim etilgan tadqiqotga ko‘ra, “Leypsig avtoritarizm tadqiqoti” mualliflarining fikriga ko‘ra, Germaniyaning g‘arbiy shtatlari ksenofobik kayfiyat nuqtayi nazaridan sharqiy tomonlardagi xolatlarga tobora yaqinlashmoqda.

G‘arbda, aniq ksenofobik dunyoqarashga ega aholining ulushi 2022 va 2024 yillar oralig‘ida 12,6 foizdan 19,3 foizgacha oshdi. Sharqda bu ko‘rsatkich 31,5 foizni tashkil etadi.

Tadqiqot natijalari shuningdek, Germaniyaning G‘arbiy qismida kuzatilgan antisemitizm kayfiyatidagi o‘zgarishlarni ko‘rsatadi. Ularning darajasi 2002 va 2022 yillar oralig‘ida 13,8 foizdan 3 foizgacha pasaygan bo‘lsa, bu yil antisemitizm bayonotlarini ochiqchasiga ma’qullash biroz o‘sib, 4,6 foizga yetdi. Shu bilan birga, mamlakat Sharqida yahudiylarga qarshi qarashlarga ega aholining ulushi 2022-yildagi 3 foizdan 1,8 foizgacha kamaydi [2].

Mutaxassis olimlar P.Genkova, K.Shafer, S.Kachlarning ilmiy izlanishlarida Germaniyada ksenofbiyani keltirib chiqaruvchi omillar sifatida quyidagilar keltirib o‘tilgan.

1. Milliy identiklik Germaniyada ksenofobiyani keltirib chiqaruvchi omil sifatida ko‘riladi.

Bunga ko‘ra, millatni nasl-nasabga qarab belgilanishi va shuning uchun boshqa milliy guruhlardan aniq ajralib turishi darajasini baholashga qaratilgan. Faqatgina milliy mansublikning bunday essensionalistik ta’rifiga ega bo‘lgan shaxslar orasida milliy identifikatsiya va muxojirlarni rad etish o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlangan.

2. Milliy mansublikni essensionalistik (qon-kelib chiqishga asoslangan) tushunish.

Bu natijalar o‘zini-o‘zi tasniflash nazariyasiga mos keladi (Tyorner, 1987). Milliy mansublik mezonlarini qat’iy va asosiy deb belgilaydigan nuqtayi nazar, xususan, milliy mansublikni naslga bog‘lash orqali, muhojirlarni milliy prototipga (qiyofa) mos kelmaydigan deb belgilashi mumkin. Milliy guruh qadrlangan ichki guruhni tashkil etar ekan, immigrantlarning milliy prototipdan chetga chiqishi ideal “men”dan chetga chiqishni anglatadi, bu esa o‘zini-o‘zi tasniflash nazariyasiga ko‘ra, yoqtirmaslikka olib keladi.

3. Etnik identifikatsiyaning yuqori darajasi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, etnik identifikatsiya ksenofobiyaning kuchayishi bilan bog‘liq. Etnik guruh bilan kuchli identifikatsiya boshqa etnik guruhlardan farqlarni yanada yaqqollashtiradi va tashqi guruhlarga nisbatan salbiy munosabatlarni kuchaytirishi mumkin.

4. Muhojirlar bilan muloqotning kamligi.

Muhojirlar bilan muloqotning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi, ksenofobik kayfiyatning paydo bo‘lishi va saqlanib qolishiga sababchi bo‘ladi [3:1903-1919].

Ta’kidlab o‘tilganidek, Germaniyada ksenofobiyani kelib chiqishi bir qancha omillarga uzviy bog‘liq. So‘nggi yillarda milliy, diniy ksenofobiyaning siyosiylashuvi jarayoni ko‘zga tashlanmoqda. Bu esa uning yanada keng ko‘lam kasb etishi bilan birgalikda, sun’iy ravishda ortib borishiga ham zamin yaratadi. Jumladan, mutaxassis olima Ye.Zaxarova o‘zining “Faktori elektoralnogo uspexa

“Alternative for Germany” (“Germaniya uchun muqobil” saylovlardagi muvaffaqiyatining omillari) nomli maqolasida ksenofobiyaning siyosiylashuviga doir ayrim statistik ma’lumotlarni keltiradi. Bunda aynan Germaniyaning turli hududlarida musulmon muhojirlarga nisbatan islamofobiyaning ortishi bilan harakterlanmoqda.

Musulmonlarga qarshi kayfiyat germaniyaliklarning deyarli uchdan ikki qismi tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi. Aholining qariyb 20% o‘z qarashlarini aniq siyosiy harakatlarga aylantirishga tayyor. O‘ng qanot populist “Germaniya uchun muqobil” partiyasi o‘z siyosatini musulmonlarga qarshi kayfiyatlar asosida quradi, bu esa, unga 2017 yilgi Bundestag saylovlarida uchinchi o‘rinni egallash imkonini berdi. Bundan tashqari, aholining to‘rtdan bir qismi mamlakat bo‘ylab haftalik yurishlar o‘tkazadigan “Vatanparvar yevropaliklar G‘arbning islomlashuviga qarshi” (PEGIDA) ijtimoiy harakatining siyosiy kun tartibini qo‘llab-quvvatlaydi. Qochqinlar boshpanalariga qarshi zo‘ravonlik hujumlari soni 2015 yilda 2,5 baravarga oshdi (2014 yildagi 173 000 dan 2015 yilda 442 000, yuqoriligicha qolmoqda. Masalan, 2016 yilning birinchi yarmida mamlakat bo‘ylab 129 ta islomofob yurish qayd etilgan. Shuningdek, Leypsig (LEGIDA, Saksoniya), Berlin (BERGIDA) va Gannover (GAGIDA, Quyi Saksoniya) shaharlarida ham filiallar mavjud [4].

Qayd etish lozimki, Germaniyada ksenofobik kayfiyat holatlari sezilarli raqamlarni qayd etsada, butun Germaniya siyosati va boshqaruvi migratsiya jarayonlariga qarshi degan fikrni keltirib chiqarmasligi lozim, boisi Germaniya keng ko‘lamda chet davlatlardan ishchi mutuxassislarni jalb qilish tajribasiga ega va ularni mamlakat iqtisodiyotini yuritishda kerakli qatlam deb biladi. Bu bo‘yicha ko‘plab davlat dasturlari amalga oshiriladi. Boshqa tomondan esa, yuqorida keltirib o‘tilganidek, partiyalarning mavjudligi va ularning faoliyati ham Germaniyada qonuniy tarzda faoliyat yuritadi.

1990-yillarda Germaniyaga “qaytib kelgan” va “Ko‘chirilgan shaxslar va qochqinlar to‘g‘risida”gi Federal qonunning 6-bo‘limiga binoan nemis xalqiga mansub deb tan olingan “rus nemislari” ham siyosiy madaniyat va saylov imtiyozlarining shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Bu “rus nemislari”ning birinchi manzili Fridland (Quyi Saksoniya) bo‘lgan.

Keyinchalik ular, xususan, Berlindagi Marsan, Pfortsxaym (Baden-Vyurtemberg) va Frankfurt-Mayn (Gessen)ga ko‘chirilgan. Turli hisob-kitoblarga ko‘ra, Germaniyada 1,4 milliondan 4 milliongacha “rus nemislari” yashaydi, bu Germaniya aholisining 1,7-4,8% ni tashkil qiladi. 1988-yilda kansler Gerxard Kol yangi fuqarolar uning tarafdorlariga aylanishiga umid bildirib, “rus nemislari” uchun qayta joylashtirish dasturini joriy qildi va 2000-yillarning oxirlariga qadar “rus nemislari” haqiqatan ham rus tilida so‘zlashuvchi immigrantlar orasida eng mashhur partiya hisoblangan XDS ga ovoz bermoqda.

Germaniyada antisemitizm va islamofobiyaning ortishi bilan bog‘liq ko‘rsatgich Isroil va falastinlik qurolli guruhlar o‘rtasidagi mojarolarining ortishi bilan ham bog‘liq. Jumladan, 2023-yil oktyabr oyidan keyin Isroil va Falastin qurolli guruhlari o‘rtasidagi harbiy harakatlar kuchayganidan so‘ng, Germaniyada antisemitizm va musulmonlarga qarshi nafrat nutqi va zo‘ravonlik keskin oshdi. Noyabr oyida qabul qilingan Bundestagning antisemitizmga qarshi kurash bo‘yicha rezolyutsiyasi musulmonlar va immigrant jamoalarining stigmatizatsiyasi , shuningdek, so‘z erkinligi va norozilik bildirish huquqlariga aralashish bilan bog‘liq xavotirlarni kuchaytirdi, shu bilan birga ichki antisemitizm darajasining kamayishiga sabab bo‘ldi.

Ta’kidlash kerak, Germaniya Federativ Respublikasida antisemitizm va ksenofobiyani oldini olish va inson huquqlarini ta’minlash, fuqarolar va muhojirlarni milliy, diniy, irqiy belgilarga ko‘ra kamsitishni oldini olish bo‘yicha qonunlar qabul qilingan. Jumladan, Germaniyaning Asosiy Qonuni 1949-yilda G‘arbiy Germaniyada qabul qilingan. 1990-yilda birlashganidan beri u butun mamlakat bo‘ylab amal qiladi. Uning ko‘plab qoidalari 1933-yildan 1945-yilgacha bo‘lgan Milliy Sotsialistik diktatura davrida inson huquqlari buzilishining oqibatlari hisoblanadi. Ushbu buzilishlarning takrorlanishining oldini olish uchun asosiy huquqlar Germaniyaning Asosiy Qonunida markaziy o‘rin tutadi.

Bundan tashqari, 2006 yilda qabul qilingan, “Tenglik to‘g‘risidagi umumiy qonun”, (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz 2006) 33 bo‘limdan iborat bo‘lib, unga ko‘ra milliy, irqiy mansublik, diniy e’tiqod, yosh chegarasi, jinsi, shaxs jismoniy imkoniyatlarining cheklanganligi, jinsiy oriyentatsiyadan qat’iy nazar va boshqa masalalarda kamsitish va ksenofobiyaning oldini olishga qaratilgan qonun hujjati hisoblanadi.

Bundan tashqari, 2024-yil fevral oyida kuchga kirgan “Raqamli xizmatlar to‘g‘risidagi qonun” - noqonuniy onlayn materiallarning tarqalishiga va qasddan yolg‘on ma’lumotlarni tarqatish bilan bog‘liq ijtimoiy xavflarga qarshi kurashish uchun xavfsiz, oldindan aytib bo‘ladigan va ishonchli onlayn muhit yaratishga qaratilgan. Germaniya shuningdek, irqiy kamsitishga qarshi kurashishga qaratilgan boshqa choralar mavjud. Misol tariqasida, olingan ma’lumotlarga ko‘ra, federal hukumat demokratiyani mustahkamlash va ekstremizm, irqchilik,

antisemitizm, lo‘lilarga qarshi kurash, musulmonlarga nisbatan adovat va boshqa murosasizlik shakllariga qarshi kurashish strategiyasini qabul qildi. Hukumat shuningdek, fuqarolik jamiyatini demokratiya va xilma-xillik uchun hamda ekstremizm va adovatning barcha shakllariga qarshi kurashda ishtirok etishga undashga qaratilgan “Yashasin, demokratiya!” nomli dasturni ishlab chiqdi.

Xulosa. Germaniyada mazkur dastur keng ko‘lam kasb etib, 2015 yilda mamlakatning Oila, yoshlar, keksa yoshli qatlam va ayollar masalalari bo‘yicha Federel vazirlik tomonidan tashkil etilgan. Dasturning asosiy maqsadi, demokratiyani qo‘llab-quvvatlash, turfalikni (milliy, diniy va h.k.) ta’minlash, ekstremizm profilaktikasidan iborat.

Umuman olganda, Germaniyadagi ksenofobiyaning namoyon bo‘lishi XX asr II- jahon urushidan keyingi o‘zga mamlakatlardan ishchilarni jalb etilishi, keyinchalik bir necha to‘lqinlarda muhojirlarning kirib kelishi natijasida o‘zga millat va din vakillarining o‘ziga xos jihatlarini qabul qilishga tayyor bo‘lmagan mahalliy aholi bilan ma’lum tushunmovchilik va kelishmovchiliklar kuzatilgan. Aytish mumkin bu tabiiy jarayon hisoblanadi. Ammo migratsiya jarayonlarining siyosiylashuvi diniy va milliy ksenofobiyani keltirib chiqaruvchi omilgan aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Гидденс Э. Неспокойный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем? / пер. с англ. А.Матвеенко, М.Бендкет. М.: Издательский дом «Дело» РАНГиГС, 2015. 240 с.

2.https://www.dw.com/ru/na-zapade-frg-nabludaetsa-rost-ksenofobskih-nastroenij/a-70771719

3. P.Genkova,· Ch. Schaefer,· S. Karch. Intergroup Contact as a Potential Path to Neutralize the Detrimental Effect of National Identification on Xenophobia in Germany. Journal of International Migration and Integration (2022) 23: P. 1903–1919.

4. Е.А. Захарова* Факторы Электорального Успеха «Альтернативы Для Германии» Political science (RU), 2019, N 2 2/ 219

5. https:www.demokratie-leben. (22.06.2026.)